SULTAN II. ABDÜLHAMİD'İN ERMENİ SORUNUNA BAKIŞI HAKKINDA YENİ MAKALE

Ahmet Can ÖKTEM

Çevirmen

Bu yazı, ilk olarak AVİM tarafından 22 Mayıs 2025te yayınlanan İngilizce bir makalenin Türkçe çevirisidir.

Profesör Kemal Çiçek kısa süre önce yayınlanan bir makalesinde Sultan II. Abdülhamidi ve Osmanlı İmparatorluğu bağlamında Ermeni Sorununu ele almaktadır.[i] Söz konusu makale, Abdülhamid'in Osmanlı Ermenilerine yönelik kişisel görüş ve tutumlarını ve bu bağlamda Ermeni Sorunu hakkındaki karmaşık meseleleri incelediği için Osmanlı-Ermeni çalışmaları alanına önemli bir katkı sunmaktadır.

Osmanlı Ermenilerinin imparatorluk bünyesindeki tarihsel bağlamını ve konumunu ele alan kapsamlı bir girişle başlayan Profesör Çiçek, ardından 1878'den sonra Ermeni Sorununun ortaya çıkışı ile Hınçak ve Taşnak komiteleri gibi milliyetçi Ermeni örgütlerinin rollerine değinmektedir. Ermenilerin ve Batılı destekçilerinin ısrarlı iddialarına rağmen, bu komiteler yalnızca Ermeni nüfusunun şartlarının iyileştirilmesi ve reformlar istemekle yetinmemiş, ayrıca imparatorluktan bir parça koparmayı amaçlamış ve bu hedefe ulaşmak için en aşırı eylemlere başvurmaktan çekinmemişlerdir. Hınçakların 1893'te yayınladıkları bir bildiri bu bakış açısını özetlemektedir: Hınçaklar bağımsızlık hedefine ulaşmak için gerekirse milletlerinin yarısını feda etmeye hazır olduklarını belirtmişlerdir. Bu saldırgan ve radikal zihniyet, Ermeni komitelerini özellikle imparatorluğun Müslüman nüfusuna karşı şiddet uygulamaya yöneltmiştir. Söz konusu komiteler, galeyana gelecek Müslümanların yapacağı misillemelerin Avrupalı güçlerin müdahalesine yol açacağını ve nihayetinde Ermeniler için bağımsızlığın güvence altına alınacağını ummuşlardır.

Giriş bölümünden sonra Profesör Çiçek, II. Abdülhamidin 1890lardaki Ermeni krizine ilişkin bakış açısını irdelemektedir. Yazar konuyu çoğunlukla misyonerlerden elde edilen bilgi ile yönlendirilen ve Batı basını tarafından yayılan padişah hakkındaki yanıltıcı varsayımları ana hatlarıyla ele alarak tartışmaya başlamaktadır.

Makale daha sonra padişahın görüşlerini sekiz alt başlık altında özetlemektedir. İlk alt başlıkta yazar, padişahın meseleye ilişkin bakış açısını sunmakta, Osmanlı Ermenilerinin Osmanlı İmparatorluğu içinde hoşgörü ve saygıyla muamele gördüğünü ve Ermeni

cemaatine ait kurumlarının çoğunun devlet tarafından tanındığını ve korunduğunu belirtmektedir.

İkinci alt başlıkta II. Abdülhamidden alıntı yapılarak, Ermenilere karşı olan geleneksel hoşgörülü ve saygılı tutumun padişahın kendisine atalarından miras kaldığı ifade edilmektedir. Çiçek, imparatorluğun kuruluşundan bu yana padişahların ve imparatorluğun dini ileri gelenlerinin Ermenilere saygı gösterdiğini ve onları himaye ettiğini vurgulamaktadır.

Üçüncü alt başlık, II. Abdülhamit'in konuya ilişkin görüşlerini dini bir bakış açısıyla ele almaktadır. Padişah Osmanlı Ermenilerinin ve imparatorluğundaki diğer grupların refahını korumayı ve güvence altına almayı dini görevi olarak benimsemiştir.

Dördüncü alt başlıkta II. Abdülhamidin Ermenilerle olan dostluğu ele alınmaktadır. Sultan, Ermenilerle çok sayıda yakın dostluk kurmuş ve bunlar arasında birkaç çocukluk arkadaşı da olmuştur. Örneğin, çocukluk dönemde II. Abdülhamit kardeşiyle birlikte Dadyan ailesini ziyaret etmiş ve konaklarında iki gece misafir olarak kalmıştır.

Beşinci alt başlık altında II. Abdülhamidin imparatorlukta Ermenilere sağlanan ekonomik fırsatlar hakkındaki görüşleri incelenmektedir. Sultan, kendilerine sunulan fırsatlar sayesinde birçok Osmanlı Ermenisinin refaha kavuştuğunu ve kalkındığını ve imparatorluk içinde ekonomik olarak hâkim bir konuma ulaştığını gözlemlemiştir.

Altıncı alt başlıkta II. Abdülhamidin imparatorluk bürokrasisinde görev alan Ermenilere ilişkin bakış açısı ele alınmaktadır. Padişah aralarında bakanlar, müsteşarlar ve hatta büyükelçilerin de bulunduğu çok sayıda önemli pozisyonun başına Ermenileri getirmiştir. Örneğin, Mikail Portakal Paşa Hazine Bakanı olarak görev yapmış ve padişaha ait arazi ve mülkleri yönetmekten sorumlu olmuştur. II. Abdülhamid döneminde en az 106 Ermeni yüksek rütbeli pozisyonlarda görev yapmış ve en yüksek maaş ve unvanları alanlar arasında yer almıştır.

Bir sonraki alt başlıkta II. Abdülhamid'in 1890lardaki Ermeni krizi ve ilgili komiteler hakkındaki görüşleri sunulmaktadır. Padişah, kaos ve dış müdahale elde etmeyi hedefleyen bu gelişmeleri haklı bir şekilde imparatorluğunu baltalama girişimleri olarak görmüştür. Ancak kendisi bu zorluklara rağmen Osmanlı Ermenilerine karşı kin beslememiştir. II. Abdülhamid; çalkantılı 1895 senesinde Amerika Birleşik Devletleri'ne kaçan ve daha sonra pişmanlık duyduğunu ve imparatorluğa geri dönmek istediğini, ancak bunun için parası olmadığını ifade eden bir Osmanlı Ermenisinin ülkeye geri dönmesine yardımcı olmak için şahsi servetinden bin frank göndermiştir.

Sekizinci ve son alt başlıkta, II. Abdülhamidin Batılı gazetelerin 1890lardaki krizi yanıltıcı bir şekilde ele almasına ilişkin şikayetleri sunulmaktadır. Bu yayınların birçoğu krizi sanki tamamıyla bir din çatışmasıymış gibi tasvir etmiştir. Ne var ki Müslümanlar ve Ermeniler arasındaki dini farklılıklar imparatorluğun kuruluşundan bu yana mevcut olmuş, ancak hiçbir zaman önemli bir sorun teşkil etmemiştir. Padişah 1820lerdeki Yunan isyanı sırasında on binlerce Türkün Yunanlılar tarafından katledildiğini, ancak Batı medyasının bu Türklerin akıbetine dair hiçbir sempati göstermediğini belirtmiştir. Ermeni komitelerinin hedeflerine ulaşmayı başarması durumunda ise Müslümanlar benzer bir akıbeti bu kez de

Anadoluda yaşama endişesini taşımaktaydılar.

1890lardaki krize ilişkin olarak Osmanlı valileri ve imparatorluktaki diplomatlar tarafından yapılmış yazışmaları temel alan çok sayıda çalışma olmasına rağmen, II. Abdülhamidin bu konuya dair kişisel görüşleri şimdiye kadar nadiren belgelenmiş ve sunulmuştur. Bu nedenle Profesör Çiçek'in makalesi Osmanlı-Ermeni çalışmaları alanına önemli bir katkı sağlamaktadır ve konuya ilgi duyanlar tarafından büyük bir ilgiyle okunacaktır.

[i] Kemal Çiçek, II. Abdülhamid'in Ermeni Sorununa Bakışı, *Türk Yurdu*, Sayı 452, Özel Sayı: 1915 Tehciri Ve Ermeni Meselesi - Diaspora, Propaganda Ve Kimlik İnşası, Nisan 2025, https://www.turkyurdu.com.tr/urunler/550/turk-yurdu-nisan-2025

Yazar Hakkında :

Ahmet Can Öktem lisans eğitimini Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi □□□□ İktisat üzerine yaparak 2013 yılında mezun oldu. 2014 yılında Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi □□□□ Avrupa Bütünleşmesi Yüksek lisans programına kabul olan Öktem'in yüksek lisans eğitimi 2018 yılında tamamlanmıştır. 2016 yılında katıldığı CIFE □□□□□ Centre International de Formation Européenne, Gelişmiş Avrupa ve Uluslararası İlişkiler Araştırmaları diploma programını 2018 yılında tamamlamıştır. Eylül 2013 ve Aralık 2013 tarihleri arasında AB Bakanlığı □□□□ stajı yapmıştır.

Öktem Ekim 2017 tarihinden bu yana AVİM bünyesinde çevirmen olarak çalışmaktadır.

Atıfta bulunmak için: ÖKTEM, Ahmet Can. 2026. "SULTAN II. ABDÜLHAMİD'İN ERMENİ SORUNUNA BAKIŞI HAKKINDA YENİ MAKALE." Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM), Yorum No.2025 / 61. Haziran 18. Erişim Kasım 21, 2026. https://avimbulten.org/public/tr/Yorum/SULTAN-II-ABDULHAMID-IN-ERMENI-SORUNUNA-BAKISI-HAKKINDA-YENI-MAKALE

Süleyman Nazif Sok. No: 12/B Daire 3-4 06550 Çankaya-ANKARA / TÜRKİYE
Tel: +90 (312) 438 50 23-24 • **Fax**: +90 (312) 438 50 26
@avimorgtr
https://www.facebook.com/avrasyaincelemelerimerkezi
E-Posta: info@avim.org.tr
http://avim.org.tr

© 2009-2025 Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM) Tüm Hakları Saklıdır